

ประจวบฯ ในสมัยอยุธยา : เส้นทางข้าม คาบสมุทรและชุมชนชายฝั่งทะเล

ด่านสิงขรมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ช่องสันพราน หรือช่องสันพร้าว มีลักษณะเป็นช่องเขาในเทือกเขา
ตะนาวศรีตอนใต้ ติดชายแดนไทย-เมียนมาร์ ในสมัยอยุธยาด่านสิงขรเป็นช่องทางที่มีความสำคัญในด้านการ
คมนาคมติดต่อค้าขายระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเมืองมะริด และเมืองตะนาวศรี เนื่องจากใช้เป็นเส้นทางลัด
ข้ามคาบสมุทรสลาญทางตอนเหนือ โดยสามารถตัดข้ามไปยังเมืองตะนาวศรี และลงเรือออกสู่อ่าวเบงกอลได้
ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย “จารึกวัดเขากบ” ปรากฏข้อความกล่าวถึงการบำเพ็ญกุศล และการเดินทางไป
อินเดีย และลังกา เพื่อแสวงหาพระธาตุของพระภิกษุชาวสุโขทัย ในตอนที่เดินทางกลับจากลังกาได้จารึกว่า
ท่านข้ามอ่าวเบงกอลมาขึ้นบกที่ตะนาวศรี แล้วตัดข้ามมาเพชรบุรี ย้อนขึ้นไปยังราชบุรี และอโยธยา
สันนิษฐานว่าจากเมืองตะนาวศรี คงใช้เส้นทางลัดตามช่องสิงขรเข้ามายังตอนในแผ่นดินเพื่อมุ่งสู่เพชรบุรี

ด่านสิงขรเป็นช่องทางระหว่างดินแดน
ประเทศไทย และเมียนมาร์ในปัจจุบัน

ฝั่งตะวันตกเป็นประเทศเมียนมาร์

ฝั่งตะวันออกเป็นประเทศไทย

ในการเดินทางเข้ามาติดต่อกับกรุงเทพฯ
อยุธยา สามารถใช้เส้นทางในการเดินทางได้
หลายเส้นทาง เช่น เดินเรือไปตามช่องแคบ
ทางทิศใต้ของแหลมมลายู แต่ใช้เวลาในการ
เดินทางค่อนข้างยาวนาน พ่อค้าบางกลุ่มจึง
เลือกเดินทางมายังมะริด ซึ่งเป็นเมืองท่าฝั่ง
ทิศตะวันตกที่สำคัญของกรุงเทพฯ แล้ว
ขนถ่ายสินค้าเทียมเกวียน เดินทางบกมุ่งไป
ทางทิศตะวันออก ผ่านตะนาวศรีเพื่อเข้าสู่
ช่องสิงขร และข้ามมายังฝั่งอ่าวไทย และ
ล่องเรือต่อไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยาของ
กรุงเทพฯต่อไป

สัญลักษณ์ในแผนที่

- — เส้นทางเดินเรือผ่านช่องแคบทางทิศใต้ของแหลมมลายู
- ● ● ● เส้นทางเดินเรือมายังเมืองมะริดและตัดเข้าช่องสิงขร มุ่งสู่อ่าวไทย
- 📍 เมืองท่าสำคัญ และเส้นทางในการติดต่อกับกรุงเทพฯ

การเดินทางเส้นทางข้ามคาบสมุทรที่ช่องสิงขร เป็น
ทางลัดที่ร่นระยะทาง และระยะเวลาในการเดิน
ทางเข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาได้สะดวกยิ่งขึ้น

ทะเลประเทศ
เมียนมาร์

กรุงศรีอยุธยา

กรุงเทพมหานคร

ปากแม่น้ำเจ้าพระยา

เมืองเพชรบุรี

อ่าวไทย

มะริด

เมืองปราณบุรี

เมืองกุยบุรี

ตะนาวศรี

ด่านสิงขร

แผนที่แสดงเส้นทางการค้าใน
สมัยอยุธยา ระหว่างคาบสมุทร
อินเดี๋ย-อ่าวไทย บริเวณช่อง
สิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากการสัญจรตามเส้นทางข้ามคาบสมุทรจากเมืองมะริดผ่านช่องสิงขร จึงเป็นเหตุให้เกิดเมืองท่า และชุมชนโบราณทางฝั่งทิศตะวันออกที่รองรับการค้าขายในอ่าวไทยด้วย ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปัจจุบันมีชุมชนในเส้นทางการค้าเช่น เมืองกุยบุรี และเมืองปราณบุรี เป็นต้น เมืองเหล่านี้ล้วนปรากฏอยู่ในรายนามหัวเมืองปักษ์ใต้ของกรุงศรีอยุธยา ในเอกสารพงศาวดารต่าง ๆ และมักมีการกล่าวถึงอยู่ในบันทึกของชาวต่างชาติหลายฉบับ

บันทึกการเดินทางของแซมวอล ไวท์ (Samuel White) เขียนขึ้น ในศตวรรษที่ 17 ชื่อ "Accompt of the passages at Mergen" กล่าวถึงการค้าขายฝั่งนี้ จะมีกรุงสยาม ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกลางเป็นที่ แลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าชาวตะวันตก และพ่อค้าชาวจีน โดยเส้นทางการค้าจะเดินเรือเข้ามาทางเมืองมะริด ขึ้นบกที่เมืองตะนาวศรี เดินทางผ่านด่านสิงขรเข้ามายังเมืองกุย เมืองปราณ และเมืองเพชรบุรี แล้วลงเรือตัดอ่าวไทยเข้าไปยังปากน้ำเจ้าพระยา จากนั้นแล่นเรือขึ้นไปยังกรุงศรีอยุธยา

Moris Collis ได้เขียนหนังสือชื่อ Siamese White มีเนื้อหาเช่นเดียวกับการเดินทางของแซมวอลไวท์ จากข้อความตอนหนึ่งในหนังสือกล่าวว่

“ตรงที่ถนนผ่าหน้าสิงขรมาบรรจบกับถนนสายใหญ่ที่เส้นเลียบฝั่งน้ำ ภูมิประเทศเป็นที่น้ำอยู่และมีเกาะเพราะปลูกทั่ว ๆ ไปถนนสายน้ำจะนำไปสู่เมืองรูปจตุรัสเล็ก ๆ เมืองหนึ่ง เรียกว่าเมืองกุย จากเมืองกุยก็ถึงเมืองปราณ ซึ่งเป็นเมืองท่าตรงปากแม่น้ำสายหนึ่ง และโผล่ที่สุดก็ถึงเมืองพลิบพลี (เพชรบุรี) เป็นเมืองใหญ่ที่มีกำแพงก่อด้วยอิฐ จากเมืองปราณถึงเมืองเพชรบุรี นักเดินทางอาจลงเรือขนาดใหญ่ ตัดออกจากมุมตะวันตกเฉียงเหนือของอ่าวสยาม ภายในสองวันก็จะบรรลุถึงปากน้ำเจ้าพระยา”

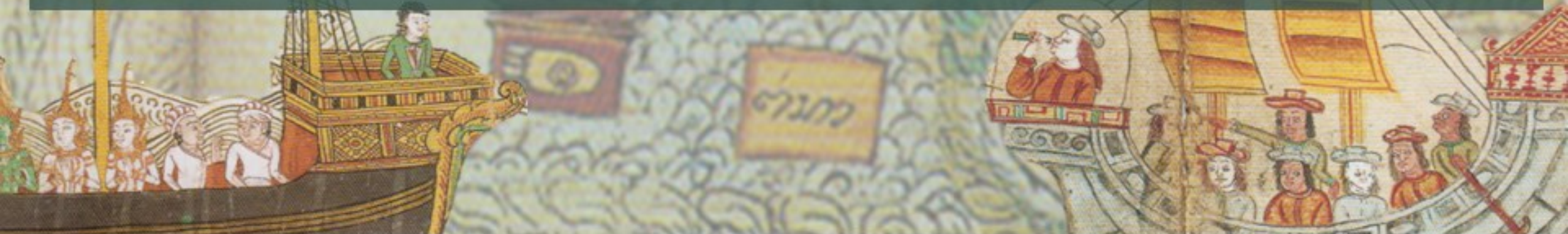
เจริญ ไชยชนะ, แซมวอลไวท์แห่งกรุงสยาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, 2507), 77-78.

แผนที่โบราณ โผล่สมุทรภาพไตรภูมิ
แสดงเส้นทาง และเมืองตามชายทะเล

จดหมายเหตุการเดินทางของพระสังฆราชแห่งเบริธที่เดินทางเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2205 กล่าวถึงการเดินทางผ่านเข้ามายังเมืองตะนาวศรี เมืองมะริด เมืองกุย เมืองปราณ เมืองเพชรบุรี และเข้าทางปากน้ำเจ้าพระยา เพื่อเดินทางต่อไปยังพระนครศรีอยุธยา มีการบรรยายถึงเมืองต่าง ๆ ที่เดินทางผ่าน

“...หลังจากใช้เวลา 2-3 วัน เดินทางออกจากหมู่บ้านแม่น้ำ โดยผูกสือเกวียนไว้เพื่อลงจากภูเขาสูงชันมากลูกหนึ่ง เราก็มายังดินแดนหน้าอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนที่เพิ่งเดินทางจากมาแล้วทำให้รู้สึกว่าเป็นโลกใหม่ ดินแดนแห่งนี้มีอากาศบริสุทธิ์ ไร่นารวมกันเป็นกลุ่มมีการเพาะปลูกดีและอุดมสมบูรณ์ภูมิอากาศอบอุ่นปานกลาง ...6 วัน ต่อมาเราก็มายังเมืองรูปร่างสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เมืองหนึ่ง ชื่อ **Couir (เมืองกุย)** กำแพงเมืองทำให้ไม้ มีบ้านอยู่ประมาณ 200 หลังคาเรือน ... 2 วันต่อมาเรามาถึง **เมืองปราณบุรี (Pram)** เราต้องแสดงใบเบิกทางอีกครั้งหนึ่ง เมืองนี้มีการสัญจรไปมาบ้างเนื่องจากมีแม่น้ำใหญ่ไหลผ่านและอยู่ไม่ไกลจากทะเล...”

(เดอรั บวร์ช, ฌอง. จดหมายเหตุการเดินทางของสังฆราชเบริธ ประมุขมิสซังสู่อณาจักรโคชินจีน แปลจาก *ReLation du Voyage de monseigneur 1' eveque de Beryte vicaire Apostolique au Royaume de la Cochine* @ C. par Jean de Bourges โดย ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, (กรุงเทพฯ: หัตถศิลป์, 2530), 44.)

แผนที่ราชอาณาจักรสยาม โดย เมอซีเออร์ เดอ ลามาร์ และ ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de la Loubere) ใน “จดหมายเหตุ เดอ ลาลูแบร์” ตีพิมพ์ ณ กรุงปารีส เมื่อปี พ.ศ. 2234 (ค.ศ. 1691) ตรงกับต้นรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา หรืออยุธยาตอนปลาย ในแผนที่ปรากฏตำแหน่งของเมืองสำคัญตามเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรมองแสดงให้เห็นถึงการรับรู้เส้นทางสัญจรดังกล่าวในหมู่ชาวต่างชาติ

ที่มาภาพ: ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ประมวลแผนที่: ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในเอเชีย-อุษาคเนย์” (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2555), 71, 74. หรือเข้าถึงได้จาก

เส้นทางเดินเรือจากอ่าวไทย ผ่านแม่น้ำ ไปยังเมืองมะริด ที่เมืองกุยบุรี ?

ที่เมืองกุยบุรี พบแหล่งโบราณคดีอยู่ตะเภา
ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นจุดเรือสำเภา จากซีสถานที่ และ
หลักฐานที่ชาวบ้านพบเห็น มีความสอดคล้องกับ
ข้อความในจดหมายเหตุของมองสิเออร์เซเบเรต์ ราชทูต
ฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช ได้กล่าวถึงการเดินทางเพื่อไปลงเรือที่เมือง
มะริดในปี พ.ศ. 2230 ตลอดเส้นทางได้บรรยายภาพ
บ้านเมืองต่าง ๆ โดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองกุย มีดังนี้

“...รุ่งขึ้นวันที่ 23 เดือนธันวาคม ข้าพเจ้าได้ยกจากเมือง
ปราณเพื่อไปยังเมืองกุย ซึ่งเป็นหนทางไกล 9 ไมล์
เมืองกุยนี้เป็นเมืองคล้ายกับเมืองปราณ ตั้งอยู่บนเนินและ
มีแม่น้ำเล็ก ๆ ไหลอยู่เชิงเนิน แม่น้ำนี้ไหลไปตกทะเลทาง
ประมาณ 1 ไมล์ครึ่ง เรือเดินขึ้นลงได้อย่างสะดวกไปได้
จนถึงท่าทะเลประมาณ 3 ไมล์ ...”

แหล่งโบราณคดีอยู่ตะเภา ตำบลกุยบุรี
อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

นอกจากนี้ยังพบแหล่งโบราณคดีที่สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนโบราณสมัยอยุธยาใกล้ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านทุ่งมะเเมาและบ้านหาดเสด็จ ตั้งอยู่ที่ ต.อ่าวน้อย อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีทุ่งมะเเมา

เป็นเนินดินหลายเนินอยู่ใกล้ชายทะเล พบเศษภาชนะดินเผากระจายอยู่บนผิวดิน

ก้นเครื่องเคลือบเนื้อแกร่งที่พบบนผิวดิน

แหล่งโบราณคดีบ้านหาดเสด็จ

สภาพของเนินดิน พบเศษภาชนะดินเผา และเปลือกหอยกระจายอยู่เป็นปริมาณมาก

เศษภาชนะดินเผาที่พบบนผิวดิน

ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบจากแหล่งโบราณคดีเมือง
ปราณเก่า พบทั้งประเภทเนื้อดิน เนื้อแกร่ง และเครื่อง
ถ้วยจีนเนื้อกระเบื้อง เคลือบสี เขียวสีน้ำเงิน ใต้เคลือบ

เศษเครื่องถ้วยจีน พบบริเวณ
แหล่งโบราณคดีในคู้ง

ชามลายครามที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านปรีอ้อย

เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านหนองกา

ที่เมืองปราณบุรี ก็พบร่องรอยของชุมชนโบราณอยู่ตามแม่น้ำปราณบุรี และอยู่ไม่ไกลจากชายฝั่ง เช่น
แหล่งโบราณคดีเมืองปราณเก่า แหล่งโบราณคดีในคู้ง แหล่งโบราณคดีบ้านปรีอ้อย และแหล่งโบราณคดีบ้านหนองกา
เป็นต้น แหล่งที่กล่าวมาล้วนพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก โดยวิระศักดิ์ แสนสะอาด ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทเมือง
ปราณในสมัยอยุธยา” ซึ่งได้วิเคราะห์และศึกษาเปรียบเทียบเครื่องถ้วยจีนที่พบในเมืองปราณบุรี พบว่าเป็นเครื่องถ้วย
สมัยราชวงศ์หมิง – ราชวงศ์ชิง มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยา

แหล่งโบราณคดีคลองชายธง ร่องรอยชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่พบใหม่ ?

เมื่อไม่นานมานี้ สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี ได้รับแจ้งว่ามีการพบเศษภาชนะดินเผาจำนวนมาก ณ หาดหัวขาว บริเวณแนวถนนเลียบบทางรถไฟซึ่งกำลังดำเนินโครงการปรับปรุงถนนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลเส้นทาง บ้านทุ่งมะเเมา-บ้านบ่อนอก ต.บ่อนอก อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์

หลังจากลงพื้นที่ตรวจสอบพบเป็นเนินดินขนาดใหญ่ มีร่องน้ำขนาดเล็กผ่ากลาง ปัจจุบันมีการขุดลอกคลองขยายร่องน้ำ ทำให้พบเศษภาชนะดินเผาจำนวนมากในชั้นดินกลางเนิน ส่วนใหญ่ที่พบเป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) เนื้อดินค่อนข้างละเอียด มีรูวดขนาดเล็กเป็นส่วนผสม ผิวภาชนะตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ และทาน้ำดิน พบในปริมาณหนาแน่น อีกทั้งพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนเนื้อกระเบื้อง (Porcelain) ร่วมด้วย แต่พบไม่มากนัก

สภาพของแหล่งเป็นเนิน พบเศษภาชนะดินเผาจำนวนมากยาวตลอดแนวคันคลอง

ตัวอย่างเศษภาชนะดินเผาที่พบ

แหล่งโบราณคดีคลองชายธง ร่องรอยชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่พบใหม่ ?

จากปริมาณความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผา
ที่พบ คาดว่าแหล่งโบราณคดีคลองชายธงน่าจะเป็น
ชุมชน หรือหมู่บ้านขนาดเล็กที่อาศัยอยู่บริเวณสัน
ทรายเรียบชายฝั่งทะเล แหล่งโบราณคดีที่พบใหม่นี้มี
ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งโบราณคดีบ้านทุ่ง
มะเมี๊ว และบ้านหาดเสด็จที่อยู่ทางด้านทิศใต้ลงมา
ประมาณ 6 และ 10 กิโลเมตร ตามลำดับ ซึ่งทั้งสอง
แหล่งนี้เป็นแหล่งโบราณคดีประเภทชุมชนที่อยู่อาศัย
สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

ชิ้นส่วนก้นชามสังคโลก เคลือบเขียว
จากแหล่งเตาศรีสังคาลัย (เตาเกาะห้อย)
กำหนดอายุอยู่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษ
ที่ 20 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 21

ชิ้นส่วนสังคโลก ตกแต่งด้วยการ
เขียนลายดำได้เคลือบสีขาว จาก
แหล่งเตาสุโขทัย กำหนดอายุอยู่ใน
ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21
-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22

ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยเขียน
สีน้ำเงินได้เคลือบ สมัยราชวงศ์หมิง
ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปีลายสือไทย พุทธศักราช 2526 (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2528).
- คุรุสภา, องค์การค้า. ประชุมพงศาวดาร เล่ม 29 จดหมายเหตุราชทูตฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และตำนานเมืองระนอง. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2511.
- เจริญ ไชยชนะ. ประมวลโวทย์แห่งกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, 2507.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "ประมวลแผนที่: ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเชีย-อุษาคเนย์". กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2555.
- เดอส์ บูร์ช, ฌอง. จดหมายเหตุการเดินทางของสังฆราชเบริช ประมุขมิสซังสยามจักรโคชินจีน. แปลจาก *Relation du Voyage de monseigneur l' eveque de Beryte vicaire Apostolique au Royaume de la Cochine @ C. par Jean de Bourges* โดย ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ: หัตถศิลป์, 2530.
- พยุ่ง วงษ์น้อย. ศิลปะถ้ำเขาส่ามรั้อยยอด. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547.
- ไมเคิล ไรท์. แผนที่เส้นทางในประวัติศาสตร์โลกและสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2548.
- ลาลูแบร์, ซิมอน เดอ. จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2548.
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธ.ค. 2542.
- วีระศักดิ์ แสนสะอาด. "บทบาทเมืองปราณในสมัยอยุธยา." เอกสารค้นคว้าเฉพาะบุคคล ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.